

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**СИСТЕМА ІНТЕГРАЦІЇ В ГРОМАДУ ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ**

Виконала: студентка 4-го курсу,
групи 6.2310-ср (6.2311-ср-с)
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Є. Б. Глазкова

Керівник: доцент кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи,
доцент, к.філософ.н. Широбокова О. О.

Рецензент: доцент кафедри політології,
к.політ.н Лепська Н.В.

Запоріжжя – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії,
публічного управління та
соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Глазковій Єлизаветі Борисівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Система інтеграції в громаду внутрішньо переміщених осіб

керівник роботи Широбокова Ольга Олександрівна, доцент кафедри соціальної філософії та управління, к.філос.н.

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с

2. Строк подання студентом роботи 6 червня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення: дис. канд. юрид. наук. : 12.00.05 / Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: 2019. 216 с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Проаналізувати підходи до дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій. 2. Уточнити зміст головних понять дослідження «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальна реабілітація», «соціальна профілактика», «інтеграція». 3. Обґрунтувати принципи та методи дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій. 4. Визначити особливості внутрішньо переміщених осіб як об'єкта соціальної роботи. 5. Проаналізувати нормативно-правові засади соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій. 6. Здійснити аналіз закордонного досвіду соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій. 7. Дослідити сучасний стан соціальної роботи з внутрішньо

переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій. 8. Визначити напрямки оптимізації розвитку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій. 5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 2 таблиці

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Широбокова О.О., доцент кафедри соціальної філософії та управління, к.філос.н.	09.04.2024	09.04.2024
Розділ 2	Широбокова О.О., доцент кафедри соціальної філософії та управління, к.філос.н.	08.05.2024	08.05.2024
Розділ 3	Широбокова О.О., доцент кафедри соціальної філософії та управління, к.філос.н.	21.05.2024	21.05.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Лютий – березень 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Лютий – березень 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Березень 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Квітень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Травень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	<i>виконано</i>

Студент Є.Б. Глазкова

Керівник роботи О.О. Широбокова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер О.О. Широбокова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 60 сторінок, 59 позицій у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ, ГРОМАДА, СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ, СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА

Метою дослідження: аналіз теоретичних, нормативно-правових засад соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій, відповідного вітчизняного та міжнародного досвіду задля виявлення напрямків оптимізації цієї роботи.

Об'єкт дослідження: складає комплекс засобів підтримки внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій і перебувають у складних життєвих обставинах.

Предмет дослідження: умови та форми налагодження соціальної роботи з реінтеграції до приймаючих громад внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій в Україні.

Методи дослідження: історичний аналіз, аналіз законодавства та аналіз інституційних змін.

Гіпотеза: удосконалення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій, напрямку залежить від координації надання соціальних послуг на місцевому, регіональному та центральному рівнях державними та громадськими службами і підвищення рівня кваліфікації соціальних працівників за відповідними освітніми програмами.

Висновки: у роботі було проведено теоретичне узагальнення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, способами інтеграції в громаду та в суспільство загалом, аналіз законодавства України стосовно соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами. Було створено план розвитку соціальної роботи у інтеграції в громаду для внутрішньо переміщених осіб.

SUMMARY

The qualification thesis consists of 60 pages, 59 items in the bibliography.

SOCIAL WORK, INTERNALLY DISPLACED PERSONS, COMMUNITY, SOCIAL INTEGRATION, SOCIAL ASSISTANCE

The purpose of the research: to analyse the theoretical, regulatory and legal foundations of social work with internally displaced persons affected by military operations, relevant national and international experience to identify areas for optimising this work.

Object of research: a set of means of support for internally displaced persons affected by hostilities and in difficult life circumstances.

Subject of the research: conditions and forms of social work on reintegration into host communities of internally displaced persons affected by the hostilities in Ukraine.

Research methods: historical analysis, analysis of legislation and analysis of institutional changes.

Hypothesis: the prerequisites for improving social work with internally displaced persons affected by military operations are strengthening the coordination of social service provision at the local, regional and central levels by state and public services and organising and upgrading the qualifications of social workers according to relevant educational programmes.

Conclusions: the paper provides a theoretical generalisation of social work with internally displaced persons, ways of integration into the community and society in general, and the legislation of Ukraine on social work with internally displaced persons. A plan for the development of social work in community integration for internally displaced persons was created.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....	7
1.1. Підходи до дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.....	7
1.2. Зміст понять «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальна реабілітація», «соціальна профілактика», «інтеграція».....	13
1.3. Принципи та методи дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.....	25
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....	30
2.1. Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи.....	30
2.2. Нормативно-правові засади соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.....	31
2.3. Закордонний досвід соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.....	34
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....	42
3.1. Сучасний стан соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.....	42
3.2. Напрямки оптимізації розвитку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.....	45
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	50
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Відбувається повномасштабна агресія проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Актуальною проблемою сучасного українського суспільства є налагодження дієвої соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які постраждали внаслідок воєнних дій. Йдеться про професійну соціальну підтримку людей, переважна більшість яких втратила житло, сім'ї, друзів, роботу та потрапила у складні життєві обставини. Відповідно постають завдання із забезпечення таких осіб житлом, харчуванням, медичною допомогою. Дуже потрібна психологічна підтримка, допомога у здобутті роботи та навчанні. Водночас, на нашу думку, важливим завданням виступає реінтеграція таких людей у суспільство на рівні приймаючих громад.

Гостру потребу у налагодженні допомоги та захисту внутрішньо переміщених осіб сьогодні відчувають як у тих регіонах, які зазнали найвищої ескалації, наприклад, у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Харківській області, так і у приймаючих громадах в інших областях. Уряд України та міжнародні організації докладають зусиль для надання допомоги та захисту внутрішньо переміщеним особам з допомогою грошових соціальних виплат населенню через міжнародні фонди.

Проблемна ситуація полягає у тому, що повномасштабна агресія проти України вкрай негативно вплинула на ситуацію в країні, призводячи до великої кількості людських втрат, масового руйнування майна та інфраструктури. Як наслідок, зросла потреба у гуманітарній допомозі, реконструкції та відновленні зруйнованих територій. Важливо забезпечити належний рівень соціальної і психологічної підтримки, медичної допомоги, освітніх послуг, забезпечення житлом для постраждалих від конфлікту громадян. Крім того, забезпечення безпеки та стабільності на окупованих та прифронтових територіях є критично важливим для повернення внутрішньо переміщених осіб до нормального життя. Міжнародна спільнота продовжує допомагати Україні у боротьбі з агресією,

надаючи фінансову, технічну та гуманітарну підтримку. Уряд України, разом з міжнародними партнерами, докладає зусиль для зміцнення оборони, а також проводить реформи з метою покращення життя громадян та стабілізації економічної ситуації в країні.

Дослідженню проблеми соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій велику увагу приділили такі вітчизняні вчені, як: І. О. Григоренко, Н. М. Савельєва, Л. А. Мельник та ін. Проте не всі аспекти цієї проблеми віднайшли достатнє відображення у науковій літературі, що й зумовлює наукову актуальність кваліфікаційної роботи.

Об'єкт дослідження складає комплекс засобів підтримки внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій і перебувають у складних життєвих обставинах.

Предмет дослідження – умови та форми налагодження соціальної роботи з реінтеграції до приймаючих громад внутрішньо переміщених осіб, які постраждали внаслідок воєнних дій в Україні.

Метою дослідження є аналіз теоретичних, нормативно-правових засад соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій, відповідного вітчизняного та міжнародного досвіду задля виявлення напрямків оптимізації цієї роботи.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

- проаналізувати підходи до дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій;
- уточнити зміст понять «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальна реабілітація», «соціальна профілактика», «інтеграція»;
- обґрунтувати принципи та методи дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій;
- визначити особливості внутрішньо переміщених осіб як об'єкта соціальної роботи;

- проаналізувати нормативно-правові засади соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій;
- здійснити аналіз закордонного досвіду соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій;
- дослідити сучасний стан соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій;
- визначити напрямки оптимізації розвитку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Гіпотеза: удосконалення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій, на пряму залежить від координації надання соціальних послуг на місцевому, регіональному та центральному рівнях державними та громадськими службами та підвищення рівня кваліфікації соціальних працівників за відповідними освітніми програмами.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та додатку.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

1.1 Підходи до дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій

У підході до дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, важливо звернути увагу на три аспекти:

1. Природно-антропологічна сфера, для якої на новому місці постає механізм територіальної ресоціалізації та соціальної адаптації. Оскільки ця територія складається з десяти типів дому, природи та системи домашніх послуг, внутрішньо переміщеній особі потрібна допомога, щоб створити нову ідентичність у новому місці.

2. Тимчасова професійна сфера, але спрямована на забезпечення адаптації через дії, функції, представництво на ринку праці, збереження досвіду в дії. У такому випадку система соціального забезпечення має служити для захисту внутрішньо переміщених осіб.

3. Духовно-культурна атмосфера сприяє збереженню духовних цінностей і духовної гідності [25; 26].

Громадські представники, створили систему вирішення соціальних, фінансових, правових та інших проблем, визначених у зв'язку з або відновленням соціальних відносин.

Існує дві типології роботи з внутрішньо переміщеними особами задля їх інтеграції в громаду:

1. Практична соціальна робота (робота з особою або групою людей, які потребують соціальної допомоги).

2. Організаційна робота (надання інформації, забезпечення доступу до джерел: достовірних, соціально-психологічних, соціально-педагогічних,

соціально-правових, соціально-оздоровчих, предметних, соціально-економічних, матеріальних, соціально-інформаційних та забезпечення робочими місцями).

В. Панок виділяє наступні напрями роботи з внутрішніми переселенцями:

1. Соціальний напрямок (робота ведеться в контактi з різними службами, зокрема Пенсійним фондом) включає:

- проведення соціальних консультацій;
- здійснювати заходи соціальної реінтеграції в лікарнях та амбулаторних закладах;
- соціальна діагностика;
- допомога мігрантам в отриманні пенсій та допомоги;
- сприяти організації груп взаємодопомоги та підтримки;
- виявлення осіб з девіантною поведінкою серед мігрантів та асоціальних сімей;
- протидія безпритульності (у тому числі допомога у пошуку гуртожитку, тимчасового житла чи придбання власного житла);
- запобігання безпритульності дітей (у тому числі влаштування дітей до дитячих будинків та інтернатів);
- сприяння поверненню майна мігрантів та отриманню компенсації;
- співпраця з різними державними установами та громадськими організаціями у сфері допомоги переселенцям [29].

2. Соціально-інформаційна спрямованість (робота ведеться в контактi з Держкомстатом та ЗМІ):

- інформування переселенців про діяльність соціальних служб;
- збирати дані про внутрішніх переселенців (у тому числі від самих переселенців) та систематизувати їх з метою організації оптимальної соціальної роботи з цією категорією населення [37].

3. Соціально-психологічна спрямованість (робота проводиться в контактi з органами освіти та охорони здоров'я):

- психологічна спрямованість;

- психологічна корекція та допомога в соціальній адаптації;
- психологічна допомога в ситуаціях гострої кризи та посттравматичного стресу;
- психопрофілактика стресу;
- проводити психологічну підготовку;
- виховання у сфері самовиховання та психологічної саморегуляції;
- психологічна діагностика розвитку дітей та підлітків із сімей переселенців [6; 23].

4. Соціально-педагогічна орієнтація (робота ведеться в контакті зі школою, медичною службою та міліцією):

- орієнтація на проблеми сім'ї та виховання дітей;
- соціально-педагогічна робота 19 з дітьми та молоддю;
- спеціалізована соціально-педагогічна (корекційна) допомога дітям та молоді, які її потребують;
- соціально-педагогічна допомога дітям і підліткам з труднощами в навчанні;
- здійснювати моніторинг навчання дітей та молоді з сімей внутрішніх переселенців;
- профорієнтація та супровід у професійній освіті підлітків та молоді [1].

5. Соціально-правове спрямування (робота ведеться в контакті з органами юстиції та кримінально-виконавчих органів):

- захист прав внутрішніх мігрантів;
- інформувати мігрантів про їхні права та обов'язки;
- соціально-правова спрямованість [2].

6. Медико-соціальна амбулаторія (робота виконується в контакті з медичною службою):

- медико-соціальна амбулаторія;
- надання медичної допомоги до госпіталізації;
- допомога в реалізації винятку;

- виявлення хронічно хворих та інвалідів та організація для них спеціалізованого медико-соціального орієнтування;

- соціально-психіатрична діагностика та допомога;

- допомога в придбанні медикаментів та іншого медичного обладнання;

- надати фінансову підтримку лікування у разі потреби;

- переведення до спеціалізованих медичних установ [9].

7. Фінансова спрямованість – надання допомоги на початку (видача кредитів):

- надання фінансової допомоги відповідно до принципу індивідуального підходу до кожної конкретної ситуації [16].

8. Соціально-економічне консультування:

- консультування з соціально-економічних питань;

- допомога в досягненні економічної незалежності;

- сприяти підвищенню рівня доходів мігрантів [23].

9. Матеріальна та волонтерська підтримка (робота ведеться в контактi з громадськими організаціями):

- надання продовольчої допомоги у вигляді продуктів харчування;

- надавати матеріальну допомогу;

- надання іншої матеріальної допомоги (медикаменти, будівельні матеріали тощо) [25].

10. Соціально-професійна орієнтація (робота проходить у контактi з державними службами зайнятості):

- допомога в отриманні основної та додаткової роботи;

- допомога у відкритті власної справи;

- консультації з питань роботи, працевлаштування та профорієнтації;

- сприяння професійній підготовці та перепідготовці.

Перелік інструкцій, як і їх зміст, на сьогоднішній день далекі від досконалості і потребують ретельного аналізу та розробки. Отже, якщо соціальне обслуговування у фінансовому сенсі досить обмежене, то шляхом удосконалення організаційно-технологічних елементів можна значно

покращити і пришвидшити інтеграцію внутрішньо переміщених осіб у приймаючу громаду.

І. Д. Зверева та багато інших дослідників виділяють дві групи проблем інтеграції внутрішніх переселенців в громаду:

- забезпечення нормативно-правової бази – фінансування, матеріальне забезпечення, гарантії існування переселенців, а також підвищення кваліфікації соціальних працівників;

- підтримка правової гідності особи – сприяння «відновленню» функцій у новому мікросоціумі для її успішної самореалізації, забезпечення умов для формування соціальних характеристик особистості, соціально-психологічний супровід. Важливо розвивати вміння внутрішніх переселенців самостійно вирішувати проблеми та долати труднощі, що надзвичайно сприяє інтеграції в приймаючу громаду [53].

В. Кейптаун виділяє такі функції соціального працівника, успішне виконання яких, на нашу думку, сприятиме інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючу громаду:

- соціально-побутова – надання необхідної допомоги і підтримки, покращення умов життя, як то страхування житла, організація побуту;

- соціально-оздоровча – організація роботи у сфері профілактики захворювань, співпраця із закладами охорони здоров'я, надання медичної допомоги;

- соціально-педагогічна: створення сприятливих умов для соціальної адаптації, всебічного розвитку особистості, визнання та задоволення соціокультурних потреб та інтересів у різних видах діяльності;

- соціальна психологія – консультування, корекція міжособистісних стосунків осіб, які перебувають у різних соціальних закладах, допомога в соціальній інтеграції [49].

Враховуючи те, що проблема переселенців зі Сходу України є комплексною, пов'язаною з наявністю об'єктивних і суб'єктивних чинників, соціально-педагогічна допомога та соціальна робота для цієї категорії

населення має носити інтеграційний характер, включати всі необхідні заходи та гарантувати ефективне виконання основних функцій у їх гармонійному поєднанні.

Вирішальну роль у цьому випадку відіграє соціальний працівник, який виступає посередником між адміністративно-правовою системою соціального забезпечення та внутрішніми переселенцями та їхніми родинами і сприяє інтеграції їх в приймаючу громаду. Крім того, робота соціального працівника спрямована на набуття внутрішніми переселенцями навичок адекватної поведінки в новому соціальному середовищі, яке включає найближче оточення – родину, професійну групу, сусідів, а також надання ефективних гуманітарних послуг для покращення якості життя переміщених осіб.

Система допомоги цій категорії населення організована на державному рівні. Проте, як показує практика та ЗМІ, українська держава виявилася неготовою до вирішення такої проблеми, оскільки вона неочікувано активізувалась, а наша країна не мала досвіду подолання та виправлення ситуаційної кризи такого масштабу. Аналізуючи поточну ситуацію, ми позитивно оцінюємо активну участь у допомозі Україні багатьох міжнародних організацій, зокрема ООН, співробітників різних програм Міжнародного Комітету Червоного Хреста, USAID тощо.

1.2 Зміст понять «соціальна робота», «внутрішньо переміщені особи», «біженець», «соціальна реабілітація», «соціальна профілактика», «інтеграція»

Аналізуємо поняття «соціальна робота»:

Соціальна робота як вид професійної діяльності утвердилася в країнах Західної Європи близько ста років тому. За цей період у зарубіжній практиці соціальної роботи сформувалася достатня кількість теорій, моделей і технологій, що стосуються цієї діяльності. У нашій країні соціальна робота була визнана професією на початку 1990-х років. Очевидно, що наразі в Україні

розвивається теорія і практика соціальної роботи як професійної діяльності. Тому у фаховій літературі немає чіткого тлумачення терміну «соціальна робота». У більшості наукових робіт термін «соціальна робота» розглядається з трьох точок зору:

- як практична професійна діяльність, спрямована на допомогу та підтримку людей, які опинилися у складній життєвій ситуації;
- як навчальна дисципліна, що обслуговує професійну підготовку фахівців у сфері соціального захисту та підтримки населення;
- як галузь наукового знання, що базується на сукупності понять і теорій, має свій категоріальний апарат, вивчає принципи і законність, законність і методи соціального обслуговування [23].

Таким чином, соціальне обслуговування є сферою людської діяльності, функція якої полягає в теоретичному розвитку та організації об'єктивних знань про конкретну дійсність: соціальну сферу та конкретну соціальну діяльність. Його можна визначити як професійно-громадську діяльність державних, громадських і приватних організацій, експертів і активістів, спрямовану на вирішення соціальних проблем індивідів, сімей, груп і соціальних класів.

Соціальний супровід, соціальний захист людей, соціальне обслуговування в цілому визначаються державною соціальною політикою як певний напрям і система заходів, спрямованих на оптимізацію соціального розвитку суспільства, відносин між соціальними групами та іншими особами та створення конкретних умов для задоволення життєвих потреб. на потреби своїх представників.

Фахівець із соціальної роботи – соціальний працівник – професія, знання та сукупність навичок у сфері соціальної роботи [25].

Враховуючи сферу діяльності соціального працівника, значну кількість соціальних інститутів, закладів, організацій, окремих груп і людей, які з певних причин зосереджені на спільній сфері діяльності, доцільно коротко зупинитися на предметів і тем. Соціальна робота.

Суб'єктом соціальної роботи в широкому розумінні цього слова є група людей, оскільки їх життєдіяльність з меншими чи більшими проблемами потребує уваги соціального працівника або незалежної служби, здатної створити або адаптувати відповідні соціальні умови або скоригувати конкретну ситуацію. проблемна проблема [1].

Розглядаючи соціальну роботу з точки зору її практичної спрямованості, можна виділити такі групи суб'єктів соціальної роботи:

- інваліди (представники різних вікових груп), сім'ї, які виховують дітей-інвалідів, діти та дорослі з психічними розладами, стресами, схильністю до суїциду;

- люди похилого віку, асимільовані ветеранами та учасниками бойових дій та Великої Вітчизняної війни, вдови та матері загиблих бійців, колишні шахтарі фашистських концтаборів;

- люди похилого віку, які не в змозі утримувати себе і мають проблеми через вік або інвалідність;

- діти та підлітки, схильні до девіантної поведінки; діти, які зазнали психічного, фізичного чи сексуального насильства; ті, хто опинився в кризовій ситуації, коли їхнє життя чи здоров'я під загрозою; люди, які повертаються з місць позбавлення волі; сім'ї, в яких проживають люди, схильні до вживання наркотиків і алкоголю; кризові та неблагополучні сім'ї: в яких ростуть діти - сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, багатодітні сім'ї; неповні сім'ї; сім'ї, в яких виражені жорстока батьківська поведінка, конфліктні ситуації та сексуальні збочення;

- діти, які з різних причин опинилися в критичній та скрутній ситуації: діти-сироти; дітей, які залишилися без піклування батьків; діти, яких розбещують батьки; безпритульні діти, бідність [9].

Звичайно, перераховані групи не є ні вичерпними, ні стабільними. Їх склад може змінюватися як під впливом соціально-економічних умов, так і під впливом змісту соціальної політики держави, яка посилює соціальну або соціально-правову профілактичну діяльність серед різних груп населення.

Порівняльний аналіз понять «внутрішньо переміщена особа» та «біженець»:

Для правильного розуміння значення терміну «внутрішньо переміщена особа» необхідно звернутися до історичного огляду походження та розвитку цього терміну в національному законодавстві, вирізняючи його з інших подібних категорій. Віримо, що це допоможе знайти шляхи для покращення правового статусу внутрішньо переміщених осіб і не повторювати помилок, яких допустила держава в минулому.

В Україні масове внутрішнє переміщення сталося після 26 квітня 1986 року у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС. Вперше на законодавчому рівні статус внутрішньо переміщених осіб було врегульовано прийняттям Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 грудня 1991 р. Україна «Про порядок про відселення та самовідселення громадян із територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС» від 16 грудня 1992 р. Крім зазначених нормативно-правових актів, питання внутрішнього переміщення регулюються Постановою Ради Міністрів УРСР «Про додаткові заходи, спрямовані на зміцнення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення постраждалого району». радіоактивне забруднення після аварії на Чорнобильській АЕС» 14 грудня 1989 р. [9].

Аварія на Чорнобильській АЕС призвела до вимушеного внутрішнього переселення понад тисячі жителів. Вони отримали статус засланих і, як неодноразово наголошувалося, автоматично стали соціально незахищеною категорією, яка потребує подальшого соціального захисту з боку держави. Аварія на Чорнобильській АЕС призвела до появи на пострадянському просторі нової категорії громадян із самостійним правовим статусом, хоча офіційно їх ніхто не називав внутрішньо переміщеними особами. Вони потребували особливого соціального забезпечення з боку держави в усіх сферах суспільного життя (житло, соціальний захист, медичне обслуговування, пільги, праця тощо) [32].

У цей період було прийнято численні нормативно-правові акти, що визначають правовий статус цієї категорії осіб, зокрема Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [30], Постанова № 10 від 2007 р. Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» тощо. При цьому особи, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, не вважаються внутрішньо переміщеними особами.

Вперше поняття «внутрішньо переміщені особи» було запропоновано в українському законі «Про гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». У ст. 1 Закону під внутрішньо переміщеною особою розуміється громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, які на законних підставах проживають на території України і мають право на постійне проживання в Україні, які вимушено виїхали або залишили свою місце проживання для виїзду, слідування або уникнення негативних наслідків збройних конфліктів, тимчасової окупації, масових проявів насильства, порушень прав людини та природних або техногенних надзвичайних ситуацій [9].

Варто також наголосити, що термін «внутрішньо переміщена особа» сформульований у нормах міжнародного права, а з 2014 року цей термін закріплено в національному законодавстві. У цьому контексті цікаво розрізнити такі терміни, як «біженець» і «внутрішньо переміщена особа», які є міжнародно-правовими категоріями та мають спільне коріння.

Першу згадку про одночасне використання термінів «біженець» і «держава та переміщені особи України в стані війни ISSN 2078-3566 129 осіб» можна знайти в Статуті ООН. «Переміщені особи» визначаються як особи, які були вислані або змушені покинути країну свого громадянства або свого попереднього постійного місця проживання внаслідок нацистських, фашистських дій або дій Другої світової війни з їхнього боку (частина 1, розділи «А» » і В У 1960-х роках у міжнародному праві були закладені основні інституційні та інструментальні основи захисту прав «біженців», а саме поняття

було уточнено 28 липня 1951 року Верховним комісаром ООН у справах біженців. у Женеві було прийнято юридичне право біженців, а в 1967 році було прийнято 14-й протокол про правовий статус біженців [6, розділ 90] універсального значення, а також Регіональна конвенція Організації африканської єдності для біженців в Африці. прийнятий на озброєння 1969 р. [30].

Хоча поняття біженця та вигнанця мають багато спільних рис, існують також деякі фундаментальні правові та політичні відмінності. Розуміння цих відмінностей є необхідним у контексті формування всієї української та європейської міграційної політики та забезпечення правильного адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб [20, с. 14].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового притулку», біженцем є особа, яка не є громадянином України та через обґрунтовані побоювання стала жертвою переслідувань за расовою ознакою, релігії, національності, громадянства (національності), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, проживає за межами країни, громадянином якої він є, і не може користуватися захистом цієї країни або, через ці проблеми, не бажає користуватися таким захистом або не мають громадянства (підданства) і які перебувають за межами країни, де вони раніше мали постійне місце проживання, не можуть або не бажають скористатися цим захистом для повернення через зазначені вище проблеми [30].

Якщо порівняти тлумачення термінів «біженець» і «переселенець», то можна відзначити такі відмінності. Перш за все, це стосується громадянства в поєднанні з місцем проживання особи, в якому мали місце певні обставини. Біженці перебувають за межами країни свого громадянства та залишили країну з певних причин, визначених Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового біженця». Внутрішньо переміщені особи – це люди, вимушено переселені внутрішньо в країну, щоб уникнути

негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масового насильства, порушень прав людини та природних або техногенних катастроф.

Аналіз поняття «соціальна реабілітація»:

Як правило, під ресоціалізацією розуміють комплекс заходів, спрямованих на відновлення соціальних зв'язків і відносин, порушених або втрачених особою внаслідок розладу здоров'я зі стійким порушенням функцій організму (інвалідність) або зміни соціального статусу (людина похилого віку), біженці та вимушені переселенці, безробітні та інші), аномальна поведінка особистості (неповнолітні, алкоголіки та наркомани, звільнені з місць позбавлення волі тощо). Основними принципами соціальної реабілітації є: своєчасність здійснення соціально-реабілітаційних заходів, безперервність і етапність проведення, системність і комплексність, індивідуальний підхід [23].

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оцінює реабілітацію в контексті загального реабілітаційного процесу: «Реабілітація – це низка заходів, спрямованих на те, щоб особи, чиї функції були порушені внаслідок захворювання, травми або вроджених аномалій, адаптувалися до нової ситуації. і спосіб життя суспільства, в якому вони живуть. Відповідно до ВООЗ, реабілітація – це процес, спрямований на надання комплексної допомоги хворим і ослабленим людям з метою досягнення максимального фізичного, психічного та психологічного задоволення соціального та економічного характеру, тому її слід сприймати як комплексну соціально-медичну проблему можна розділити на різні види або аспекти: медичний, фізичний, психологічний, професійний (професійний) і соціально-економічний цей процес.

На думку фінського дослідника Е. Кемпайнена (2011), незважаючи на поширеність у міжнародній практиці терміну «соціальна реінтеграція», у ньому є певна двозначність, яка не є наслідком застарілого бачення соціальної реінтеграції. , але підкреслює різницю між культурами та суспільствами, які використовують це поняття, але мають спільні характеристики. На думку автора, «соціальна реінтеграція» має щонайменше три значення:

- покращити контекст соціальної діяльності;
- соціальний аспект кожного виду соціальної реабілітації;
- специфічні методи соціальної реінтеграції [26].

Спробуємо розібратися в ньому докладніше. Говорячи про соціальну реабілітацію в контексті соціальної діяльності, ми маємо на увазі в першу чергу найзагальнішу основу соціальної реабілітації, а саме гарантію прав людини і загальнолюдських свобод.

У цьому сенсі наявність середовища уможливорює соціальне функціонування особистості; це необхідна умова його соціальної активності. Однак розуміння ефективності навколишнього середовища не обмежується міськими структурами, а охоплює широкий спектр умов: освітню, особисту, культурну та рекреаційну доступність, спілкування, соціальні мережі, стосунки тощо. Одночасне покращення цих умов Максимальна орієнтація на всі спеціалісти, залучені до процесу ресоціалізації, виходячи з особистості та індивідуальних можливостей клієнта, мають бути метою ресоціалізації особи з обмеженими можливостями.

Фактори навколишнього середовища відіграють провідну роль у Міжнародній класифікації обмежених способів життя та функцій здоров'я (ICF). Важливим аспектом цих концепцій є орієнтація на керівну роль людини, її особисту активність і участь у суспільному житті, залучення до соціальних процесів. Потенційні можливості та можливості можуть бути реалізовані через наявність середовища ресоціалізації через участь людей з обмеженими функціональними можливостями в різних сферах соціального життя: спілкуванні, навчанні, соціокультурному житті, праці, спорті тощо.

Таким чином, сучасні тенденції побудови моделей ремедіації навколишнього середовища є системними підходами, які зосереджуються на взаємозв'язках функціональних і контекстуальних факторів (включаючи фактори середовища) та особистісних факторів, які загалом сприяють реалізації відновлення людських можливостей [26].

Аналіз поняття «інтеграція»:

Вперше термін «інтеграція» застосовано у 30-х рр. ХХ ст. [3, с. 11]. Інтеграція (від лат. *integration* – відновлення, поновлення та *integer* – цілий) – напрямок процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням в єдине ціле раніше різнорідних частин і елементів [4, с. 210]. Тлумачний словник Оксфордського університету розглядає інтеграцію як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [5, с. 675]. Інтеграційні процеси відбуваються як у межах вже створеної системи, що призводить до підвищення рівня її цілісності та організованості, так і під час виникнення нової системи з раніше не пов'язаних елементів.

Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. Під час інтеграції збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків між складовими її системи, зокрема, надбудовуються нові рівні управління. Результатом інтеграції є певний ступінь інтегрованості – стан упорядкованого функціонування частин цілого [4, с. 210].

К. Пурсіайнен вважає, що «інтеграція» означає зміцнення взаємозалежності та злагодженості елементів соціальної системи [6, с. 23]. За термінологією А. Етціоні, поняття «співтовариство» і «інтеграція» виступають суб'єктом і предикатом. При цьому «співтовариство» постає як своєрідна «спільність чи навіть система, якій притаманні самодостатні інтеграційні механізми», натомість «інтеграція» – це певна «здатність даної системи підтримувати себе саму в результаті дії та впливу як внутрішніх, так і зовнішніх змін» [9, с. 329, 330].

При визначенні поняття «інтеграція» вітчизняні вчені акцентують на такому її принципі, як «цілісність», натомість західні дослідники виокремлюють принцип «гармонії».

Аналіз наявних теоретичних напрацювань та власні узагальнення дозволили нам виокремити такі значущі складові інтеграції в громади внутрішньо переміщених осіб.

Сутнісна складова. Інтеграція в громади внутрішньо переміщених осіб – це передусім цілеспрямований, динамічний, двосторонній процес, а також

результат, якщо ототожнювати поняття «соціальна інтеграція» та «соціальна інтегрованість». З огляду на вище означене, слід підкреслити діяльнісну основу соціальної інтеграції в громади внутрішньо переміщених осіб.

Хочемо наголосити, що діяльнісний підхід важливий під час розгляду цього процесу, оскільки передусім визначає його соціальну природу, а також дозволяє підкреслити активну роль самої внутрішньо переміщеної особи. Отже, в процесі інтеграції в громаду апріорі визначена необхідність зміни як самого інтегрованого: його уявлень, ставлень, позицій, статусу тощо, так і середовища, в яке він інтегрується. Категорія діяльності має певні характеристики [8].

Сутнісні характеристики інтеграції в громади внутрішньо переміщених осіб, як діяльності такі:

- її суспільний характер (соціальність);
- цілеспрямованість (доцільність);
- усвідомленість;
- суб'єктивність;
- предметність;
- плановість;
- опосередкованість.

Суб'єктна складова. Оскільки інтеграція в громади внутрішньо переміщених осіб, як ми вже зазначали вище, має всі властивості діяльності, то логічним є виокремлення, насамперед, її суб'єктів. Ними у найбільш загальному розумінні є соціальні працівники, соціальні інститути й організації, так і держава в цілому.

Однією з головних проблем у цьому контексті є відсутність актуальної інформації про адреси та можливості отримати відповідні соціальні послуги. Жителі України, які потребують соціально-психологічної підтримки, зазвичай не знають, куди шукати, до кого звертатися.

Після переїзду внутрішньо переміщеним особам часто бракує юридичної, медичної та фінансової допомоги. Переселенці відчують страждання, відчуженість, ненависть, бажання помститися, самотність і нерозуміння з боку

інших. І звертаються в першу чергу до тих, кого добре знають і кому довіряють, тобто до своїх рідних, друзів, співвітчизників та співгромадян. І в цьому сімейному середовищі, на жаль, окрім конструктивних практик взаємодопомоги, ми іноді стикаємось і з деструктивними практиками, такими як алкоголізм.

Серед форм підтримки під час переїзду вони частіше обирають медичну допомогу, ніж психологічну, але охочіше звертаються до лікарів, ніж до аптек. Коли виникає потреба в психологічній чи психотерапевтичній консультації, лише кожна п'ята особа звертається до волонтерських центрів та спеціалістів [58]. Інші вважають, що можуть самостійно покращити свій стан.

Вимушені переселенці, пояснюючи причини свого небажання звертатися до спеціалістів, наголошують, що немає потреби звертатися з такими скаргами, оскільки ліки можна легко прийняти. Вони також обмежені необхідністю оплати медичних послуг; труднощі у спілкуванні з медичними та соціальними працівниками та низька якість послуг, що надаються. Вони звертаються за різними видами підтримки не до лікарів, психологів чи соціальних працівників, а до тих, кого добре знають і кому довіряють, тобто до рідних, знайомих, друзів.

Для забезпечення стійкої психічної декомпресії особистості необхідна соціально-психологічна підтримка. Тому ми вважаємо це важливою частиною процесу відновлення та підтримки психічного здоров'я людини, її здатності відчувати психічне благополуччя.

Як відомо, після тривалої травми у людини не вистачає внутрішніх ресурсів. І ця підтримка громади стає важливим, додатковим ресурсом у процесі відновлення життєвих сил. Оптимізація комунікації зі значущим оточенням допомагає вирішувати нагальні життєві завдання людини, пов'язані із самореалізацією в професії, тривалою реабілітацією після травми або самопокращенням економічного становища. Часто всі ці проблеми виникають одночасно і їх потрібно вирішувати майже одночасно, а без підтримки це зробити неможливо.

Важливо, щоб підтримка була дружньою, стриманою та недирективною. Щоб людина, яку направляють, могла без слів відчувати свій емоційний стан, зрозуміти свої потреби та мати змогу зануритися у своє повсякденне життя. І партнер поступово відкривався, відчуваючи до партнера довіру, співчуття до нього. Потім внутрішні ресурси виснаженої людини відновлюються шляхом надання додаткових зовнішніх ресурсів, які зміцнюють здатність людини справлятися з сумом, страхом, апатією та безпорадністю.

1.3 Принципи та методи дослідження соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій

Сьогодні було б доцільно, щоб кожна місцева влада розробила (переглянула) та реалізувала стратегічний план розвитку, який дозволить раціонально використовувати обмежені ресурси, залучити природний, фінансовий, людський та соціальний капітал громади, підвищити її конкурентоспроможність та умови для розвитку. Подальший розвиток економічного зростання та добробут людини залежить від ефективної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в приймаючі громади. Стратегія інтеграції вимагає, щоб переміщені особи глибше вивчали принципи та методи адаптації до основних цінностей приймаючого суспільства, і щоб приймаюча країна була готова трансформувати свої соціальні інститути, щоб однаково відповідати потребам усіх мешканців незалежно від тривалості їхнього перебування.

Для досягнення цієї мети було використано декілька наукових методів дослідження:

- Аналіз документів та літератури: Було проведено детальний аналіз нормативних документів, стратегій, політик та наукової літератури, що стосується інтеграції ВПО. Це включало аналіз Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, затвердженої Урядом України, та інших ключових документів.

- Кількісні методи: Використано статистичні дані для оцінки соціально-економічного становища ВПО, їхньої зайнятості, доступу до соціальних послуг та рівня інтеграції в приймаючих громадах. Дані були зібрані з офіційних джерел, таких як державні статистичні служби, а також з опитувань та анкетування ВПО.

- Якісні методи: Проведено інтерв'ю з експертами в сфері соціальної роботи, представниками державних та громадських організацій, що працюють з ВПО, а також з самими ВПО. Це дозволило зібрати глибинні дані про проблеми та потреби ВПО, а також про ефективність існуючих програм підтримки та інтеграції.

- Порівняльний аналіз: Здійснено порівняння ситуації ВПО з місцевим населенням та мігрантами, які добровільно переїхали на нове місце проживання. Це допомогло визначити рівень інтеграції ВПО та ідентифікувати проблемні аспекти, що потребують додаткової уваги.

- Метод кейс-стаді: Вивчення конкретних випадків інтеграції ВПО в різних регіонах України дозволило отримати практичні приклади успішної та неуспішної інтеграції, що сприяло формулюванню рекомендацій для покращення соціальної роботи з ВПО. Використання цих методів дослідження забезпечило комплексний підхід до вивчення проблематики інтеграції ВПО, що дозволило розробити практичні рекомендації, та проаналізувати стратегії для покращення соціальної роботи з цією категорією населення.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

2.1 Внутрішньо переміщені особи як об'єкт соціальної роботи

Актуальність проблеми соціальної роботи з переселенцями відображена в наукових працях та дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених. Питанням соціального захисту внутрішньо переміщених осіб останнім часом займаються дослідники, зокрема Т. Бондар [2], Г. Гудвін-Гіл [7], Е. Лібанова [22], Л. Наливайко [27], М. Менджул [24], Ю. Паніна [24], А. Мельник [23] та інші.

Стосовно визначення терміну «внутрішньо переміщена особа», М. Ніколайчук зазначив, що внутрішньо переміщені особи «є специфічною цільовою групою для реалізації міграційної політики, яка характеризується неоднорідними характеристиками, зумовленими специфічними потребами, характеристиками, які називаються зовнішнім середовищем» [53, с. 109].

Г. Гудвін-Гіл визначає внутрішньо переміщених осіб як людей, «які змушені раптово та у великих масштабах покинути свої домівки внаслідок збройного конфлікту, внутрішньої війни, систематичних порушень прав людини, техногенних катастроф або природних катаклізмів в своїй країні» [7, с. 314].

Законодавство України «Про забезпечення прав і свобод переміщених осіб» (стаття 1) визначає внутрішньо переміщену особу як громадянина України, який перебуває на території України, але був змушений залишити місце проживання внаслідок збройного конфлікту, тимчасової окупації, широкомасштабного насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних природних чи техногенних явищ [7].

За місцем проживання внутрішньо переміщених осіб можна умовно поділити на дві групи:

До перших належать ті, що живуть у так званому колівінг-центрі (санаторії, колонії, установи соціального захисту, притулки), вони розділяють повсякденне життя і мають «спільне життя, проблеми, радощі...».

До другої групи належать люди, які шукали притулок у родичів, друзів, орендували нерухомість або мали можливість безкоштовно проживати в «порожніх» будинках і розкидані по містах і селах.

Слід також враховувати, що певна кількість внутрішньо переміщених осіб належить до соціально незахищених категорій населення (особи з особливими потребами, люди похилого віку, батьки-одиначки, малозабезпечені тощо), а умови переселення посилюють фактори ризику для них.

Вимушено переміщені особи можуть відчувати себе ізольованими та відкинутими приймаючою громадою. «Це перешкода для побудови нових стосунків, робота замість переїзду. Більшості з них, залежно від умов проживання та соціального статусу, важко або неможливо зорієнтуватися на новому місці. Їм часто доводиться змінювати життєві орієнтири та набувати нових професійних і соціальних навичок» [2, с. 8-9].

7 квітня 2023 року Уряд України схвалив Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердив відповідний операційний план на 2023-2025 роки. Документ підготовлено Мінреінтеграції за підтримки Ради Європи у співпраці з експертами громадських та міжнародних організацій, зацікавлених у захисті прав вигнанців. Стратегія передбачає державну підтримку вигнанців на всіх етапах: від еміграції, у процесі соціальної адаптації на новому місці до повернення на місце постійного проживання. Тому держава зосередить свої зусилля на досягненні п'яти стратегічних цілей:

- реакція держави на виклики внутрішнього переміщення;
- безпечна евакуація цивільних осіб із небезпечних районів та реагування на їхні гуманітарні потреби;
- адаптація внутрішньо переміщених осіб до нового місця проживання;
- інтеграція та розвиток переміщених осіб у приймаючих громадах.

5. Підтримка безпечного повернення до покинутих місць проживання та реінтеграції [39].

Ми погоджуємося, що успіх інтеграції залежить від спільної взаємодії трьох ключових факторів:

- державна політика щодо інтеграції переміщених осіб;
- готовність територіальної громади сприймати та розглядати переселенців як джерело розвитку;
- бажання та готовність внутрішньо переміщених осіб до інтеграції в місцеву громаду.

Особиста безпека та їхніх родин наразі є для українців головним пріоритетом. Тому багато громадян тільки починають шукати нову роботу, причому не завжди за однією спеціальністю, але змушені підлаштовуватися під робочі пропозиції регіону. Чехія поле. Що стосується секторів зайнятості, то ситуація така: найменша пропозиція в сферах послуг, освіти, науки, юристів, автомобілів, домашньої допомоги, безпеки, послуг (менше 1% пропозиції, вираженої в GRC). Навпаки, більша частина пропозиції стосується секторів IT, праці, транспорту та логістики, будівництва, медицини та фармацевтики, продажів, роздрібною торгівлі, маркетингу, реклами та зв'язків з громадськістю [40].

Для стабілізації внутрішнього ринку праці під час війни регіональній владі довелося здійснити заходи щодо підвищення мобільності робочої сили, навчання переселенців більш конкурентоспроможним професіям, запровадити механізми зворотної міграції робочої сили, забезпечити житлом вигнанців у сільській місцевості. невеликі площі. міст, використання бізнес-потенціалу в процесі переселення, відкриття нових індустріальних парків, активізація центрів підтримки бізнесу та консультування підприємців внутрішньо переміщених осіб щодо започаткування власного бізнесу та створення малих підприємств. Важливою є також підтримка навчальних закладів, які готують спеціалістів, потреби в яких у післявоєнний період зростуть [3].

Нинішня ситуація вимагає надійного методу роботи, який дозволить вирішити низку соціальних проблем і забезпечити фінансовий розвиток муніципалітетів. Соціальне підприємництво є ефективним інструментом інтеграції переселенців у громади, в яких вони зараз проживають.

Платформа Social Change, інноваційний центр розвитку соціального підприємництва в Україні, нещодавно завершила восьмий випуск програми Accelerator Social Entrepreneurship Accelerator. Платформа дозволила реалізувати низку бізнес-ідей, розроблених спільнотами через інтеграцію ВПО [41].

Соціальне підприємництво прагне вирішувати соціальні проблеми інноваційними способами, винаходячи або об'єднуючи соціальні та економічні ресурси для створення механізму для створення та надання цільового, самовідтворюваного та масштабованого соціального блага. Усе це можливо на основі безперервного процесу інновацій, адаптації та освіти, що може стати основою для інноваційного розвитку місцевої громади.

Функціонування цих підприємств створює своєрідний ефект аутсорсингу: залучення соціальних підприємств до вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем певної території призводить до підвищення рівня залученості суспільства та його ресурсів у діяльність. одиниці місцевого самоврядування, які мають можливість спрямувати свої кошти на інші заходи чи проекти, які інакше не могли б бути реалізовані [17].

Соціальне підприємництво сприяє новому підходу до надання державних послуг та реагує на потреби громади, створюючи робочі місця та вдосконалюючи професійні навички працівників соціальних підприємств. Сприяє розвитку громади шляхом залучення до суспільного життя соціально незахищених верств населення та забезпечення їх роботою. Соціальне підприємництво сприяє відродженню сільських і міських територій, покращує їхню соціальну інфраструктуру та підвищує якість життя мешканців [17].

Важливим елементом розвитку підприємництва є формування довіри до малого та середнього підприємництва в суспільстві. Інструментом для цього є

підвищення іміджу компанії. Громада має розглядати бізнес як важливий чинник створення робочих місць, задоволення потреб суспільства в товарах і послугах, виконання бюджету громади. Тому громада має розробити та реалізувати програму підтримки розвитку малого господарства та створити дієвий механізм партнерства між владою та економікою.

У науковій літературі з дослідження міграції немає чіткої думки щодо визначення поняття інтеграції, а емпіричні дослідження в цій сфері базуються на необхідності оцінки процесу інтеграції з метою розробки ефективної політики та ґрунтуються на наявних даних. Більшість досліджень вимірюють інтеграцію мігрантів, які переїхали в іншу країну для роботи або возз'єднання сім'ї.

На основі аналізу досліджень інтеграції інших переміщених груп можна спочатку визначити два підходи до вимірювання інтеграції вигнанців.

Перший підхід вимагає від політиків визначення критеріїв успішної інтеграції. Інтеграція вважається успішною, якщо для інтеграції вигнанців знайдено довгострокові рішення.

Виходячи з міжнародної практики, ці рішення передбачають інтеграцію переміщених осіб у приймаючі громади або реінтеграцію їх у місцях їх поточного проживання.

Ми розглядаємо лише критерії, пов'язані з інтеграцією в приймаючі громади, оскільки вимірювання реінтеграції вимагає різних підходів. При встановленні критеріїв для досягнення довгострокових рішень для вигнанців пропонується посилатися на Рамкову програму Міжміністерської постійної комісії з пошуку довгострокових рішень в інтересах вигнанців.

Зокрема, ця програма забезпечує визначення критеріїв для довгострокових рішень у таких сферах, як захист і безпека, умови життя, доступ до засобів до існування, вирішення проблем із житлом, землею та нерухомістю, доступ до документації, участь громадської діяльності. На основі такого підходу здійснено аналіз законодавства щодо відсутності перешкод для

емігрантів у доступі до соціальних послуг та виникнення правових перешкод за територією [6; 20].

Іншим підходом до вимірювання інтеграції є порівняння ситуації переміщених осіб із місцевим населенням із ситуацією мігрантів, які добровільно переїхали на нове місце проживання.

Виходячи з потенційно доступних даних, у нашому випадку доцільно порівняти становище внутрішньо переміщених осіб із становищем людей, які проживають у приймаючих громадах. Крім того, цільовою групою можуть бути нещодавні внутрішні мігранти (які добровільно переїхали в країну для роботи), але це також недостатньо вивчена категорія населення, дані щодо якої наразі обмежені.

Відповідно до цього підходу, процес інтеграції є завершеним, коли становище переміщених осіб є пропорційним становищу місцевого населення, враховуючи відмінності в соціально-економічних характеристиках (таких як більша частка дітей та пенсіонерів серед переміщених осіб порівняно з населення в цілому) [25].

2.2 Нормативно-правові засади соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій

Аналіз законодавчої бази соціального захисту в Україні осіб, вимушених покинути свої домівки внаслідок збройного конфлікту, дав змогу зібрати українські закони та нормативно-правові акти (листи, накази, постанови тощо), які безпосередньо регулюють надання допомоги переселенцям, визначають відповідний правовий статус цих осіб та унормують порядок її здійснення, встановлюючи право на державну допомогу в реалізації власних соціальних прав.

Соціальна робота з вимушено внутрішніми переміщеними особами регламентується наступними нормативно-правовими актами:

- «план» вирішення проблем соціального захисту та задоволення першочергових потреб громадян України, переміщених в країні [10];
- «план» працевлаштування внутрішньо переміщених осіб [34];
- Лист Міністерства соціальної політики України до міністерств (у переліку), Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій від 07 серпня 2014 року N7302/3/14-14/13 «Про збереження робочих місць за працівниками, виїзд з району проведення антитерористичної операції або таких районів» [21];
- інформація для тимчасово переміщених осіб з території проведення АТО та окупованої території АР Крим про порядок та порядок реєстрації прав на нерухоме майно [16];
- інформація про взяття на облік жителів Донбасу, переселенців із зони АТО, у місцях відселення, повернення документів (у разі їх втрати), державну реєстрацію фізичної особи-підприємця [15];
- відомості про оформлення та відновлення паспорта громадянина України, закордонного паспорта та інші послуги внутрішньо вимушеним переміщеним особам із району проведення антитерористичної операції [4];
- тимчасовий режим переміщення студентів, докторантів вищих навчальних закладів і наукових установ на тимчасово окуповану територію України [38];
- інформація щодо соціального забезпечення громадян України, які виїжджають з тимчасово окупованої території та території проведення антитерористичної операції [28];
- тимчасова матеріальна допомога постраждалим і переселенцям: шляхи її надання [28];
- реєстрація переміщених осіб та надання матеріальної допомоги [28];

Станом на 2023 рік, надання допомоги для внутрішньо переміщеним особам здійснюється відповідно до нормативно правового регулювання України. Контент-аналіз законодавчої бази для роботи з внутрішньо

переміщеними особами включає в себе основу з наступних документів, чие трактування відповідно розміщене в «Додаток Б»:

- Закон України «Про гарантії прав і свобод громадян, правовий устрій дійсний на тимчасово окупованій території України» [11]. Цей закон визначає основні права та свободи громадян, які перебувають на тимчасово окупованій території України, а також регламентує порядок захисту їх прав. Важливою частиною закону є гарантії соціального захисту та підтримки внутрішньо переміщених осіб;

- Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації прав інших осіб» [11]. Цей закон спрямований на забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб шляхом внесення змін до інших нормативно-правових актів. Він надає правові механізми для реалізації соціальних прав ВПО. ;

- Постанова КМУ від 08.09.2015 № 696 «Затвердження порядку здійснення заходів щодо підтримки зайнятості, повернення коштів, призначених для фінансування цих заходів у разі порушення гарантії працевлаштування внутрішньо переміщеної особи» [17]. Постанова визначає порядок надання підтримки зайнятості для ВПО та механізми повернення коштів у разі порушення умов працевлаштування. Вона забезпечує економічну підтримку та сприяє стабільному працевлаштуванню переміщених осіб;

- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Тимчасового порядку переміщення студентів, аспірантів вищих навчальних закладів і наукових установ на тимчасово окуповану територію України» [38]. Цей наказ регламентує порядок переміщення студентів та аспірантів, що дозволяє продовжувати їхнє навчання навіть під час переміщення. Це важливий аспект забезпечення права на освіту для ВПО;

- Наказ Міністерства юстиції України «Про провадження реєстраційної діяльності щодо юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, місто/місце проживання яких є районом проведення антитерористичної операції» [4]. Наказ регулює реєстраційні процедури для підприємців, що

допомагає ВПО у збереженні та відновленні бізнесу в нових умовах. Це сприяє економічній стабільності та розвитку малого підприємництва серед переміщених осіб;

- Закон України «Про тимчасові заходи на час проведення антитерористичної операції» [13]. Закон визначає тимчасові заходи для забезпечення прав і свобод громадян під час проведення антитерористичної операції. Він регулює порядок надання соціальної та матеріальної допомоги ВПО.

2.3 Закордонний досвід соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами

Дослідники Канзаського університету Чарльз Репп [55], Пет Салліван [56], Холінрейк [48] відіграли важливу роль у посиленні перспективи сильного клієнта як теорії та практики соціальної роботи. Вони розробили та запропонували альтернативну модель ведення справи, засновану на сильних сторонах (далі ПСС). Це дозволило їм глибше заглибитися в проблеми, з якими стикається практика соціальної роботи при застосуванні традиційної перспективи дефіциту.

Саме цей досвід закордонних дослідників, ми хотіли б розглянути. Дослідження 1990-х років [18] продемонстрували ефективність підходу орієнтованого на сильні сторони клієнта: клієнти, які отримували втручання на основі влади, були більш незалежними у своєму повсякденному житті, вели більш змістовне життя, мали ефективні життєві навички соціальної взаємодії та виявляють більш високий рівень впевненості у власних силах та можливостях. Це особливо важливо для ВПО, які можуть відчувати невпевненість у нових умовах.

На думку дослідників, цей підхід включає такі елементи, як:

- цільова орієнтація;
- оцінка міцності;
- природні ресурси/людське середовище;

- оцінка сил по відношенню до передбачуваної мети;
- взаємозв'язки, формування очікувань клієнтів;
- усвідомлений вибір.

Дослідження останніх років показали ефективність використання ПСС для підтримки психічного здоров'я ВПО [50] та інтеграцією їх в приймаючі громади [42]. Лише поодинокі наукові праці розглядають особливості та можливості застосування цього погляду в локальній практиці України. ПСС підходить для роботи з різними групами населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які потребують особливої підтримки у процесі інтеграції в нові громади.

Підхід орієнтований на Сильні Сторони клієнта має на меті кинути виклик домінуючим практикам і політикам. Через призму дослідження клієнта визначено альтернативний підхід до існуючих дефіцитних моделей соціальної роботи. Коли використовується підхід дефіциту, клієнт розглядається крізь призму проблеми або патології як випадку, який потрібно вирішити, а соціальний працівник виступає в ролі експерта, який володіє досвідом, знаннями і владою вибрати спосіб вирішення життєвої ситуації клієнта. Основними ресурсами, на яких базується процес втручання, є знання та навички експертів, а способом взаємодії – втручання та вплив.

Умовою використання ПСС в процесі інтеграції ВПО в приймаючу громаду є погляд на людину крізь призму його сильних сторін і можливостей, які є ресурсом для приймаючої громади, надання можливості людині соціалізуватися і проявити себе. Приймається думка, що тільки сам ВПО є експертом у сфері власної життєвої ситуації, та взаємодії в процесі втручання, який зосереджується на співпраці та партнерстві [46].

За цих умов ВПО переходять із позиції споживачів у позицію співтворців соціальної підтримки: приймають участь в обговоренні місцевих проблем, запрошуються до соціальної дискусії, тощо, а соціальна робота будується на суб'єкт-об'єктному партнерстві. Згідно з дослідженням Керол Олівер [54], практика, заснована на ПСС, передбачає сприяння самовизначенню клієнта,

підключення до зовнішніх і внутрішніх ресурсів і забезпечення збалансованого розуміння.

Ця практика полягає в координації підтримки та управлінських завдань соціального працівника: дотримання балансу між доброзичливим ставленням до ВПО (включаючи неупередженість, відкритість, експлуатація, участь у співпраці та взаємодії, визнання клієнтів суб'єктами тестування) та свідоме використання своїх повноважень. Це сприяє формуванню довірчих відносин та взаємодії, що є ключовим фактором успішної інтеграції ВПО у нові громади.

Джонатан Левітт [49] зазначає, що формування позитивної ідентичності можна вважати одним із головних принципів цього підходу, тобто процес формування впевненості в собі, сповненої надії та наполегливості, більш чітко пов'язаний з концепцією опору. Тому соціальний працівник повинен базувати свою практику на припущенні, що, незважаючи на труднощі, які відчуває ВПО, він здатний вистояти і вірити, що він може подолати перешкоди і досягти бажаного успіху. Цей принцип підтверджується численними дослідженнями. ПСС визнає, що клієнти найкраще знають свої потреби, бажання та здібності. Це сприяє розвитку їхньої автономії та активній участі у прийнятті рішень, що є особливо важливим для ВПО, які часто відчувають втрату контролю над своїм життям.

Чарльз Рапп [55] та Патрік Салліван [56] концептуалізували ПСС дещо по-іншому. Вони визначили риси, які відрізняють ПСС від інших моделей соціальної роботи.

Уейн Хаммонд [47] спирається на представлені раніше концепції та визначає вісім принципів підходу до соціальної роботи, що базується на сильних сторонах.

Розглянемо ці принципи докладніше.

Абсолютна (безумовна) віра в потенціал, можливості, унікальні здібності та сили клієнта. Цей принцип може створити етичні дилеми на робочому місці, оскільки передбачає повне (безумовне) прийняття внутрішнього світу клієнта та часткову або повну згоду з його цінностями, твердженнями, думками та

життєвою позицією. Соціальні працівники можуть не погоджуватися з вибором клієнта або не довіряти своїм ресурсам. У той же час впевненість користувача у власних силах знаходиться під загрозою, що може викликати занепокоєння, що вони не гарантують довіри соціального працівника. Для ВПО, які переселилися в нові громади, важливо відчувати себе частиною соціального середовища. ПСС допомагає соціальним працівникам сприяти цій інтеграції, підкреслюючи сильні сторони та ресурси ВПО, що можуть бути корисними для громади. Це включає визнання їхніх професійних навичок, культурних традицій та життєвого досвіду.

Зосередженість визначає перспективу: зосередження на сильних сторонах, а не на проблемі створює у клієнта почуття впевненості, надії та оптимізму. ВПО часто стикаються з психологічними труднощами, пов'язаними з переселенням, втратою домівки та соціальних зв'язків. ПСС допомагає соціальним працівникам зосередитися на позитивних аспектах життя ВПО, що сприяє покращенню їхнього психічного здоров'я та загального благополуччя. Аспекти, на яких орієнтується клієнт, визначають ступінь реальності бажаного результату, до якого він прагне. Водночас слід нагадати про необхідність сприйняття реальності через призму опору їй клієнта. Важливо вислуховувати розповіді клієнта, навіть якщо вони мають негативний емоційний відтінок, тому що все ще є докази стійкості та сили, про які клієнт може не знати.

Мова соціальних працівників і клієнтів формує реальність. Професіонали повинні розглянути, як формулювання життєвої ситуації формує рефлексивне усвідомлення та оцінку клієнта. Щоб створити правильну атмосферу для змін, соціальні працівники повинні усвідомлювати, що мова, яку вони використовують, може вплинути на переконання клієнтів щодо необхідності змін. Практики, засновані на ПСС, використовують позитивні слова та афірмації, які підтримують клієнта на шляху до змін і мобілізації його сильних сторін, звільнення від залежності від слабкостей і розширення діапазону можливостей. Це особливо важливо у роботі з ВПО, де необхідно враховувати особливості та контекст їхніх сильних сторін. Цей принцип вимагає від

практикуючого глибокого розуміння та професійної рефлексії, щоб зрозуміти, як мова, образ слова, який використовується в процесі практики, може впливати та трансформувати владу клієнта [45].

Прийняття потреби в змінах, як збагачення життєвого досвіду для зростання. Зміни розглядаються як індикатор руху вперед та розвитку, що робить їх важливим елементом у роботі соціальних працівників, особливо при роботі з ВПО.

Позитивні зміни зміцнюють справжні стосунки з професіоналом, який визнає право клієнта на соціальну підтримку, нарощує потенціал, а також з установами, організаціями, соціальними групами, чи окремими особами, які є частиною формальної чи неформальної мережі соціальної підтримки. Соціальні працівники можуть використовувати ПСС для сприяння формуванню нових соціальних зв'язків та мереж підтримки для ВПО. Це включає залучення місцевих ресурсів та організацій, що можуть надати допомогу та підтримку у процесі інтеграції [44].

Важливість точки зору замовника та оцінка цілісної природи проблеми. Наративи (історії) відіграють важливу роль, і клієнт виступає, як оповідач власної історії життя. Акцент робиться не на конкретних аспектах життєвих подій, про які він розповідає, а на рисах, здібностях і ресурсах, які зробили його більш стійким [36].

Підвищити готовність до змін. Вихід із зони комфорту в невідоме майбутнє варто починати з відомих клієнту і нескладних тестів. Розвиток здатності до стійкої мобілізації сил потребує часу, що обмежує використання термінових (екстрених), або короткотермінових підходів технологій соціальної підтримки. Однак соціальні працівники не можуть передбачити, як клієнти поводитимуться після завершення втручання. Накопичення ресурсів, є не тільки метою, але й динамічним процесом. Це також стосується ВПО, які можуть зіткнутися з новими викликами після закінчення наданої підтримки. Накопичення ресурсів є не тільки метою, але й динамічним процесом, особливо для ВПО, які часто потребують додаткових ресурсів та підтримки для інтеграції

у нове середовище та відновлення свого життя. Такий підхід підкреслює важливість поступових змін та наголошує на специфічних потребах ВПО у процесі адаптації.

Ці принципи, на відміну від попереднього списку характеристик ПСС, здебільшого зосереджені на характеристиках взаємодії між соціальним працівником і клієнтом. Вони визначають комунікативний (стиль спілкування, орієнтований на позитивну комунікацію та формулювання, розповіді клієнтів, як спосіб отримання та аналізу інформації), інтерактивний (автентичний характер стосунків) та перцептивний компоненти процесу взаємодії (особливість сприйняття на основі соціальної абсолютної довіри працівника до сильних сторін клієнта) та принципи співпраці). Це дозволяє клієнтам відчувати себе активними учасниками процесу змін, що є особливо важливим для ВПО, які потребують підтримки у нових соціальних середовищах. Такий підхід до розуміння принципів підкреслює центральну роль партнерства та відповідальності між тими, хто надає підтримку, і тими, хто її потребує.

Окрім сильних сторін, дослідники Белінгер і Форд [14] підкреслюють важливість урахування слабких сторін і проблем у процесі втручання. Видається важливим розкрити попередній успішний досвід клієнта в контексті вже подоланої проблеми, особливо в контексті зосередження на ресурсах, які вони використовували під час цієї проблеми.

Дослідник Деніс Салібей [55] визнає наявність життєвих криз або травм, у тому числі з дитинства, які впливають на подальше життя клієнта, але сприймає їх не як погані, а як джерело розвитку особистості клієнта, опір і силу струму. Працюючи з ПСС, важливо привернути увагу клієнта до проблеми, як до виклику, який впливає на його, чи її життя, але з яким він/вона може впоратися наявними ресурсами.

Дослідники припускають, що стійкість і потужність клієнтів слід оцінювати за низкою припущень. Перш за все, необхідно враховувати попередній досвід клієнта, який показує, що він сприяв вирішенню проблеми за умови, що він використовував уже доступні йому або відомі йому засоби. До

найкращого вирішення даної проблеми. володіли на той час, що свідчить про їхні здібності та самовпевненість. По-друге, слід врахувати, що клієнти, які звернулися до соціальних працівників, наразі можуть долати життєві перешкоди самостійно, без сторонньої підтримки. Можливо, це сталося через травму або стрес, але при цьому відбулася оптимізація наявних ресурсів і можливостей. Як показує дослідження, такі припущення особливо важливі під час роботи з ВПО[59].

Огляд літератури показує, що підхід на основі сильних сторін базується на наступному: цінності соціальної роботи, яка визначена міжнародними професійними асоціаціями, як-от: самовизначення (надання клієнтам свободи приймати рішення у своєму житті та досягати цілей у спосіб, який вони вважають найбільш оптимальним), розширення можливостей (покладання основи свідомого самовизначення), визнання цінності та повага до гідності клієнта [54; 55; 56].

Одним із принципів ПСС, який чітко фігурує практично у всіх проаналізованих публікаціях, є уявлення про клієнта як експерта. Це особливо важливо у роботі з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які мають унікальний досвід і знання про свої потреби та ситуацію. Хоча Міжнародні кодекси етики в соціальній роботі роз'яснюють принципи цінності та гідності клієнта, у практиці соціальної роботи існує дихотомія між «ми» (соціальними працівниками) та «ними» (клієнтами), що перешкоджає партнерству та співпраці, сприяє віддаленню соціальних працівників від користувачів. Це може бути особливо шкідливим у роботі з ВПО, які вже відчувають ізоляцію та вразливість. Водночас сприйняття соціального працівника, як експерта створює у користувача відчуття зниження відповідальності за ситуацію, в якій знаходиться користувач.

Згідно з принципами ПСС, викладеними в нашому огляді, соціальний працівник повинен зосередитися на здібностях, можливостях і сильних сторонах клієнта. Це особливо важливо в роботі з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які, попри важкі обставини, часто демонструють значну

стійкість та здатність до адаптації. Такий тип мислення можна вважати надихаючим, оскільки практичний час призначений не для оцінки та розуміння проблеми, а скоріше для створення та залучення активів клієнта, які можуть бути корисними за обставин. ВПО мають унікальні навички та знання, які можуть бути важливими ресурсами для їх інтеграції у нові громади. Соціальні працівники повинні допомагати їм ідентифікувати та розвивати ці активи, створюючи можливості для використання їхніх здібностей у нових умовах. Такий підхід не лише підтримує ВПО у подоланні труднощів, але й сприяє їхній інтеграції та активній участі у житті громади.

Узагальнення наукової літератури визначає основні узагальнені відмінності між традиційним підходом до визначення потреб і проблем у сфері соціальної роботи та ПСС, яка зосереджується на ресурсах клієнтів та їх повноваженнях [36].

Проведений аналіз доводить, що силове поле в соціальній роботі має різне значення. Ідея такої перспективи випливає з наукових публікацій, як філософія та спосіб сприйняття клієнтів як опору негараздам. До появи силових практик панівною професійною ідеологією була «експертність» фахівця, а клієнти сприймалися насамперед через призму їх патологій, обмежень і проблем. Проаналізовані сучасні зарубіжні публікації описують моделі роботи, засновані на сильних сторонах, у яких соціальний працівник виступає як партнер у взаємодії з клієнтською системою. Співробітник визначає та розширює можливості наявної клієнтської системи для вирішення проблем та покращення якості життя. Цей підхід особливо важливий для роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО), які часто стикаються зі значними викликами та невизначеністю у нових громадах. Підхід, заснований на сильних сторонах, дозволяє ВПО визнати та використовувати свої власні ресурси та можливості, сприяючи їх інтеграції та адаптації. ПСС також розглядається в літературі як метод прояву поваги до пригноблених і вразливих клієнтів, а також як засіб розширення можливостей.

ПСС також розглядається в літературі як метод прояву поваги до пригноблених і вразливих клієнтів, а також як засіб розширення можливостей. Такий підхід часто називають філософією або перспективою, коли соціальні працівники, з одного боку, дивляться на клієнтів, а з іншого — створюють програми втручання соціальних служб. ПСС базується на принципах розширення можливостей і поваги до притаманної гідності та цінності клієнта. Соціальні працівники, які практикують ПСС, вітають клієнтів із їхніми залежностями та вадами, підкреслюючи унікальну індивідуальність клієнта, який може брати участь у всіх аспектах свого життя [35]. У випадку з ВПО це означає створення умов, за яких вони можуть активно залучатися до громадського життя, використовуючи свої знання та навички для побудови нової соціальної ідентичності та покращення свого становища.

Наразі застосування перспективи сильних сторін у практиці соціальної роботи супроводжується багатьма професійними дискусіями, щодо її ефективності. Також в проаналізованій літературі є дискусії, які припускають, що використання ПСС може призвести до етичних дилем і конфліктів між професійними знаннями постачальника послуг і соціального робітника, працівника, необхідність урахування «експертної думки» клієнта, що може створити у фахівця враження, що він втрачає контроль над процесом втручання, що вимагає глибокої професійної рефлексії). Зокрема, у роботі з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) можуть виникати додаткові складнощі. ВПО часто стикаються з численними психологічними та соціальними викликами, що потребує від соціальних працівників не тільки врахування їхньої «експертної думки», але й глибокого розуміння їхніх потреб і контексту. Використання ПСС у цьому випадку може підвищити ефективність інтеграції ВПО у нові громади.

Концептуальне розуміння ПСС у зарубіжному науковому дискурсі залишається дискусійним, хоча це не заважає поширенню цієї практики на роботу з клієнтами та значною мірою, є результатом недостатньої перепідготовки соціальних працівників для роботи за цим підходом.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

3.1 Сучасний стан соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій

Станом на 2024 рік, підставами для отримання статусу внутрішньо переміщеної особи є причини, що настали у цієї особи та перелічені у ст. 1 Закону України «Про гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», тобто примушування особи залишити або залишити місце проживання внаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройних конфліктів, тимчасової окупації, масові прояви насильства, порушення прав людини та надзвичайні ситуації природного або техногенного походження [31]. Інтеграція ВПО в громаду є важливим напрямком соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами.

Виникнення права на соціальний захист засланих пов'язують з моментом його застосування та включення до єдиної бази даних про засланих. Підтримка інтеграції ВПО в громаду є важливим аспектом соціальної роботи. Важливо, що акт взяття особи на облік та отримання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи є безстроковим, крім випадків, визначених статтею 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [31].

Особливості правового статусу вигнанців полягають у тому, що вони мають статус вигнанців, але можуть також мати інший статус соціального забезпечення (пенсійний, безробітний, по догляду за дитиною та пологами, інвалідність тощо). Сприяння соціальній адаптації та інтеграції ВПО в громаду має бути пріоритетом. Наприклад, людина може бути на пенсії та мати статус переміщеної особи. Або особа отримувала допомогу по безробіттю чи

допомогу по інвалідності і при цьому отримала статус біженця. Звідси постає питання, як подвоїти статус соціально застрахованої особи. За одним документом людина має право на пенсію та інші соціальні виплати, за іншим – на соціальну допомогу як особа зі статусом емігранта. У цьому контексті не можна не враховувати, що примусове переміщення такої особи в іншу місцевість накладає на неї додаткові обов'язки, а саме отримання статусу біженця та повідомлення про його зміну. місце проживання, надати правдиву інформацію про себе тощо.

У будь-якому разі особа може реалізувати свої права на соціальний захист лише після отримання довідки про статус біженця та внесення відповідних даних до реєстру. Соціальна робота повинна зосереджуватись на інтеграції ВПО в громаду для полегшення адаптації та доступу до послуг. Таким чином, особливий правовий статус вигнанців не тільки надає їм особливі права соціального захисту, а й накладає на них певні обов'язки.

Незважаючи на достатньо системну організацію соціального захисту емігрантів, все ж можна сказати, що існують проблеми, які потребують вирішення. Одним з ключових завдань є забезпечення інтеграції ВПО в громаду. Ці проблеми можна підсумувати наступним чином. По-перше, бракує комплексного та системного підходу до фінансування соціального захисту, житла, доступу до соціальних виплат та пенсій для емігрантів. Хоча таке фінансування зараз існує, створені та запущені відповідні фонди та програми. Проте використання коштів, їх розподіл та недостатнє фінансування створюють проблеми для соціального захисту емігрантів. По-друге, одним із надзвичайно важливих питань є соціальний захист людей, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Звертаємо увагу на те, що загальною проблемою є неповне розуміння труднощів переселенців у правових документах та невідповідність нормативно-правових актів між собою та низкою міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. Важливим напрямком соціальної політики є сприяння інтеграції ВПО в громаду. Це, зокрема, стосується врегулювання механізму виплати

пенсій внутрішньо переміщеним особам, який фактично прив'язує їх до певного місця проживання на підконтрольній території та позбавляє права на вільне пересування навіть у межах підконтрольної території України. . . Розмір щомісячного конкретного грошового забезпечення на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, не відповідає реальним потребам засланих [33].

Важливим напрямком соціального захисту внутрішньо переміщених осіб є забезпечення житлом, надання довгострокових пільгових державних кредитів, підтримка пільгових іпотечних кредитів, надання соціального житла тощо. Інтеграція ВПО в місцеві громади є вирішальним чинником їх успішної адаптації. Зрозуміло, що для мільйонів переселенців, питання забезпечення житлом залишатиметься актуальним ще багато років. Тому зараз необхідно прийняти державну програму та створити ефективний фонд соціального житла, а також удосконалити законодавство в цьому напрямку. На останню проблему слушно звертає увагу А. Волкова, наголошуючи на наявності порушень у правових актах, що регулюють використання житлових ресурсів для тимчасового перебування [6]. Також необхідно постійно вдосконалювати механізми накопичення соціального житлового фонду в нових районах та шукати альтернативні джерела його поповнення.

Вирішити цю проблему С. Комнатний пропонує шляхом створення спеціальних програм викупу існуючих, незабудованих або невикористовуваних квартир з метою створення фонду соціального житла. Пропонується визначити державного підрядника для будівництва соціального житла на базі однієї з державних фінансових установ [19].

Так чи інакше, вирішення проблеми соціального захисту емігрантів безпосередньо залежить від фінансування. Загалом, слід зазначити, що фінансова підтримка переселенців є сьогодні найактуальнішою проблемою. Важливим завданням є інтеграція ВПО в громаду, щоб забезпечити їм доступ до необхідних ресурсів та підтримки. Сьогодні ця проблема потребує глобального вирішення. Міжнародні донори зазначають, що непрозорість і

поганий доступ емігрантів до державної інформації про міжнародну фінансову допомогу, спрямовану на вирішення проблем біженців, є несумісними з частиною 2 Угоди про асоціацію. «Державна допомога», ст. 262 Угоди про асоціацію «Загальні принципи», ст. 263 Угоди про асоціацію про прозорість [8]. У цьому контексті фінансова політика держави у цій сфері має суттєво змінитися. Міжнародна, добровільна і, по суті, державна підтримка має втілитися в єдину державну політику.

3.2 Напрямки оптимізації розвитку соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами, які постраждали внаслідок воєнних дій

З 1943 року в Європі не було примусового переміщення людей такого масштабу. Відсутність реальних перспектив припинення бойових дій і швидкого відновлення державного контролю над усіма територіями призведе до подальшого зростання масштабів внутрішніх міграцій населення.

Важливою складовою є активне залучення ВПО до життя громади. Основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян, проявляються у зростанні напруги на місцевих ринках праці, наявності проблем, пов'язаних із житлом, працевлаштуванням, охороною здоров'я, психологічною реабілітацією, доступом до освіти, культурною та соціальною реінтеграцією тощо.

Важливою є створення умов для успішної адаптації ВПО в новому оточенні. Уряд України вживає окремих заходів щодо вирішення проблеми примусового виселення. Волонтери, благодійні організації та громадяни докладають додаткових зусиль. Проте реалізація екстрених заходів та приватних ініціатив не забезпечує необхідної спроможності для середньострокової комплексної підтримки внутрішньої міграції з територій, які зараз не підконтрольні Україні.

Політика повинна сприяти включенню ВПО в різноманітні сфери громадського життя. Масштабна внутрішня міграція населення має значний

позитивний потенціал для соціально-економічного та гуманітарного розвитку України в середньостроковій та довгостроковій перспективі, пов'язаний зі структурними змінами в економіці, зміною програм розселення та розвитку інфраструктури, створенням нових, якісно нові території, людський потенціал, соціальна, культурна та національна інтеграція українського суспільства. Досягнення цих цілей загалом відповідає обраному шляху євроінтеграції, визначеному в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС.

Важливим напрямком є зближення ВПО з громадським середовищем. Подолання негативних наслідків та використання позитивного потенціалу вимушеної внутрішньої міграції населення потребує концентрації всіх національних ресурсів та допомоги міжнародних донорів.

Важливою є активна участь ВПО в житті та розвитку громад. Отримання допомоги від міжнародних донорів – це забезпечення державних гарантій стабільності захисту іноземних інвестицій та податкового законодавства, створення механізмів отримання такої допомоги через усі доступні канали на державному та регіональному рівнях, на рівні місцевих громад і за їх межами. - державних організацій, а також запровадження соціальної звітності щодо їх використання за участю громадянського суспільства.

Політика громадської інтеграції ВПО повинна бути орієнтована на результати та підтримувати їхню участь у соціальному житті. Тому виправданим є врахування рекомендацій, що визначають пріоритетні напрями дій та інвестицій з метою подолання негативних наслідків та використання позитивного потенціалу внутрішніх міграцій населення України.

План впровадження для ВПО має включати в себе наступні пункти:

- державна стратегія щодо змін у структурі економіки, програми переселення, розміщення інфраструктури, пріоритети формування людського потенціалу, принципи інтеграції українського суспільства;

- програми регіонального та територіального розвитку.

Стимулювання створення нових робочих місць для ВПО:

- на підконтрольній Україні території окупованих територій;

- у регіонах, що межують з окупованими районами;
- в інших регіонах України.

Запровадження податкових пільг для малих і середніх підприємців, які тимчасово виїжджають з непідконтрольних територій в інші регіони республіки, відновлюють свою діяльність і створюють нові робочі місця [2].

Створення можливостей професійної перепідготовки внутрішньо переміщених осіб на базі державних центрів зайнятості з урахуванням виробничої специфіки регіону їх перебування та поточних потреб ринку праці.

Основними умовами реконструкції є:

- спадкоємність колишньої професії вигнанця та майбутньої професійної орієнтації;
- орієнтація на регіональну економічну специфіку та поточні потреби ринку праці;
- надати гарантію працевлаштування після успішної перепідготовки [8].

На базі інституту праці проводити прискорені курси підприємницької діяльності внутрішньо переміщених осіб, переважно за напрямками: будівництво одноквартирних будинків, енергозбереження, модернізація інфраструктури тощо.

Забезпечити горизонтальний зв'язок регіональних центрів зайнятості для ширшого працевлаштування вигнанців. Активне використання працівниками агенцій з працевлаштування баз даних про вакансії в інших регіонах з урахуванням кількості емігрантів у певних регіонах з метою надання пропозицій громадянам та зменшення навантаження на ринок праці різних регіонів та міст.

Створення привабливих умов працевлаштування внутрішньо переміщених осіб за межами поточного місця проживання – компенсація за переселення, надання тимчасового проживання в студентських гуртожитках, громадських готелях, гуртожитках, приватному житлі; створити гнучкий режим роботи на основі позмінної роботи [16].

Проаналізувати життєві можливості сільських емігрантів та запропонувати стратегії їх працевлаштування. При цьому має бути забезпечений комплексний підхід до розвитку інфраструктури.

Вивчити можливості створення робочих місць для внутрішньо переміщених осіб в умовах міні-місць (1-2 дні на тиждень) проживання в приміських районах, містах-супутниках, поблизу сусідніх провінцій.

Надати адресної підтримки безробітним та внутрішньо переміщеним особам, які бажають зайнятися підприємницькою діяльністю для тимчасового проживання.

Спростити процедури створення компаній з іноземними інвестиціями, інноваційних технопарків, бізнес-інкубаторів, вільних економічних зон тощо.

Вивчення досвіду та поширення різноманітних форм взаємодопомоги на рівні громад: на принципах безкорисливості та обміну [27].

ВИСНОВКИ

Отже, соціальна робота є сферою людської діяльності, функція якої полягає в теоретичному розвитку та організації об'єктивних знань про конкретну дійсність: соціальну сферу та конкретну соціальну діяльність. Його можна визначити як професійно-громадську діяльність державних, громадських і приватних організацій, експертів і активістів, спрямовану на вирішення соціальних проблем індивідів, сімей, груп і соціальних класів.

Вперше поняття «внутрішньо переміщені особи» було запропоновано в українському законі «Про гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». У ст. 1 Закону під внутрішньо переміщеною особою розуміється громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, які на законних підставах проживають на території України і мають право на постійне проживання в Україні, які вимушено виїхали або залишили свою місце проживання для виїзду, слідування або уникнення негативних наслідків збройних конфліктів, тимчасової окупації, масових проявів насильства, порушень прав людини та природних або техногенних надзвичайних ситуацій.

Масові міграції населення супроводжуються рядом проблем, які виникають як для самих вигнанців, так і для всього суспільства.

До найгостріших проблем цієї соціальної групи належать: правова невизначеність (юридичні консультації, пошук втрачених документів, реєстрація, створення (відновлення) опікунського та навчального закладу, захист інтересів у суді тощо); отримати тимчасовий притулок; координація питань щодо отримання соціальних виплат відповідно до чинного законодавства; доступ до соціальних та медичних послуг; відсутність роботи; професійна перепідготовка та працевлаштування; влаштування дітей до навчальних закладів; продовження (відновлення) освіти, невелика кількість об'єктів соціальної адаптації та інтеграції; шукати родичів, розлучених збройним конфліктом тощо.

На цій основі виділяють наступні напрями соціальної роботи з переселенцями [1]:

1. Професійне навчання. Цей напрям передбачає працевлаштування внутрішніх переселенців з урахуванням їх попередньої освіти та потреб ринку праці за місцем нового проживання, розвиток системи самозайнятості, організацію навчання та перепідготовки мігрантів. Планується реалізація адаптаційних заходів у сфері праці та професій: моніторинг потреб регіону щодо трудових мігрантів, нормальних умов та оплати праці, робочих місць тощо [34].

2. Вирішення питання матеріального відшкодування збитків, завданих біженцям та вимушеним переселенцям у разі їх термінового виїзду з місця проживання. Він включає організацію роботи, спрямованої на забезпечення мігрантів певним видом розміщення, надання необхідної медичної допомоги, оцінку розміру заподіяної ними шкоди, надання та виплату компенсації та правових умов. трудова адаптація та реабілітація [32].

3. Формування та подальший розвиток злагодженої системи відносин з місцевим населенням. Реалізація цієї процедури потребує значних зусиль для подолання негативної реакції місцевого населення з боку самих мігрантів, які приймають їхні правила, традиції та спосіб життя. Важливе значення тут має організація самопомоги, груп взаємодопомоги [40].

4. Адаптація та психологічна реабілітація. Мова йде про таких спеціалістів, як психологи та психотерапевти, психіатри та психологи-консультанти. Робота має бути спрямована на подолання негативних психологічних наслідків та створення умов і можливостей для майбутнього, активного та насиченого життя [26].

5. Створити необхідні умови для успішної інтеграції мігрантів у нове суспільство. Процедура включає вжиття заходів щодо досягнення реальної соціальної рівності між мігрантами та місцевим населенням, створення системи комунікації, надання необхідної допомоги для інтеграції мігрантів у новому соціокультурному середовищі: послуги з навчання, розвиток системи соціального захисту, розвиток системи соціального захисту населення, підвищення кваліфікації мігрантів підтримка мови та культури мігрантів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 216 с.
2. Бондар Т. В. Доступ до медичних послуг та психологічний стан внутрішньо переміщених осіб: результати соціологічного дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених жінок та осіб похилого віку в Україні». URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Bondar.pdf> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Васильців Т.Г., Мульська О.П., Лупак Р.Л., Бідак В.Я. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1146/1081> (дата звернення: 25.04.2024)
4. Відомості про оформлення та відновлення паспорта громадянина України, закордонного паспорта та інші послуги внутрішньо переміщеним особам із району проведення антитерористичної операції. URL: <https://dmsu.gov.ua/poslugi/dokumenty-dlya-vijzdu-za-kordon/vidacha-pasporta-gromadyanina-ukrajni-dlya-vijzdu-za-kordon.html> (дата звернення: 27.04.2024)
5. Внутрішньо переміщені особи: база даних. URL : <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 27.04.2024)
6. Волкова А. О. Сучасна практика надання внутрішньо переміщеним особам соціального житла та житла з житлових фондів для тимчасового проживання: часопис Київського університету права. Київ, 2019. С. 209–216.
7. Гудвін-Гілл Г.С. Статус біженця в міжнародному праві. *Правовий часопис*. Київ: 1997. С. 314–315.
8. Державна політика України щодо внутрішньо переміщених осіб у контексті виконання угоди про асоціацію: *Доповідь Платформи громадянського суспільства України ЄС* URL: <https://www.civic->

synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/5th_CSP_UA_report_IDPs_ukr. Pdf
(дата звернення: 20.03.2024).

9. Дзюбановський Ю. Еволюція концепції біженців. *Міграція і толерантність в Україні*. Київ : Стилос, 2007. С. 83–92.

10. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.14 р. № 1706-VII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 15.04.2024).

11. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 р. №1207-VII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

12. Закон України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України» від 12.08.14 р. № 1636-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1636-18> (дата звернення: 18.04.2024).

13. Закон України «Про тимчасові заходи на час проведення антитерористичної операції» від 30.01.2024 р. № 1669- VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-18#Text> (дата звернення: 10.05.2024).

14. Інформація для тимчасово переміщених осіб з території проведення АТО та окупованої території АР Крим про порядок та порядок реєстрації прав на нерухоме майно. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_50050_ (дата звернення: 15.04.2024).

15. Інформація про взяття на облік жителів Донбасу, переселенців із зони АТО, у місцях відселення, повернення документів (у разі їх втрати), державну реєстрацію фізичної особи-підприємця. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE28969> (дата звернення 13.03.2024).

16. Кашуба Я. М. Роль державної служби зайнятості у поверненні внутрішньо переміщених осіб до продуктивної зайнятості. *Ринок праці та зайнятість населення*. Чернівці, 2015. С. 4—6.

17. Кіреєва О.Б. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2011. Вип. 2 (6) URL: [http://12856.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011_02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://12856.dbuara.dp.ua/zbirnik/2011_02(6)/11kobdsp.pdf) (дата звернення: 24.04.2024).

18. Козинець І. Г., Шестак Л. В. Міжнародні стандарти захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам. *Молодий вчений*. № 12 (15). 2014. С. 258–262.

19. Комнатний С.О. Деякі пропозиції до реформування державної житлової політики у воєнний і повоєнний період. *Filosofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2022. № 1 (23). С. 78–84. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1493/1488> (дата звернення: 24.04.2024).

20. Крахмальова К. О. Адміністративно-правове забезпечення статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: Київ, 2017. 210 с.

21. Лист Міністерства соціальної політики України до міністерств (у переліку), Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій від 07 серпня 2014 року N7302/3/14-14/13 «Про збереження робочих місць за працівниками, виїзд з району проведення антитерористичної операції або таких районів». URL:<http://consultant.parus.ua/?doc=095DR38DBD> (дата звернення 15.04.2024).

22. Лібанова Е. Вимушені переселенці: вчора, сьогодні, завтра: *Український географічний журнал*. 2014. №. 3. С. 13-18.

23. Мельник Л.А. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. С. 8 – 9.

24. Менджул М. В., Паніна Ю. С. Поняття «внутрішньо переміщена особа»: порівняльний аналіз законодавства України та зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 293–297.

25. Морозов І. А. Про вимушених переселенців і цивільних правах. *Громадянин і право*, 1999. 125 с.
26. Мушкевич, М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. *Проблеми загальної та педагогічної психології*, 2011. С.287–294.
27. Наливайко Л., Орешкова А. Внутрішньо переміщені особи: визначення поняття. *Право і суспільство*. 2018. С. 34–39.
28. Облік та реєстрація переселенців. URL: <http://ato.vobu.com.ua/page1.ukr.html> (дата звернення 13.04.2024).
29. Павленко, В. М. (Ред.). Прикладна психологія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 56 с.
30. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>. (дата звернення 14.05.2024).
31. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>. (дата звернення 17.04.2024).
32. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/796-12/page>. (дата звернення 09.05.2024).
33. Проблеми реалізації прав внутрішньо переміщених осіб на соціальну підтримку в сучасній Україні. URL: <https://www.pereselenci.kh.ua/?p=2639> (дата звернення 03.05.2024).
34. Програма працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки: URL: http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/Prog_pratsya.pdf. (дата звернення 24.03.2024).
35. Російська агресія на Крим та Донбас України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vyklyku_integraciini_perspektyvy_227.pdf (дата звернення 18.03.2024).

36. Семигіна Т. В. Розвиток у сучасній соціальній роботі підходів, орієнтованих на сильні сторони клієнтів. *Paradigms of the Modern Educational Process: Opportunities and Challenges for Society* (1st ed.). Dallas : Primedia eLaunch LLS. 2019. С. 96–105.

37. Сила Т., Форестер С. Мобілізація громад: досвід ПРООН у реалізації підходу громадської безпеки і соціальної згуртованості. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/community-mobilization-guidebook.html> (дата звернення: 20.02.2022).

38. Тимчасовий режим переміщення студентів, докторантів вищих навчальних закладів і наукових установ на тимчасово окуповану територію України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi-ta-aktualni-kontakti-mon-pid-chas-voyennogo-stanu/najposhirenishi-zapitannya-vidpovid/fahova-peredvisha-visha-osvita> (дата звернення: 25.04.2024).

39. Уряд схвалив Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року. URL: <https://minre.gov.ua/2023/04/07/uryad-shvalyv-strategiyu-derzhavnoyi-polityku-shhodo-vnutrishnogo-peremishhennya-na-period-do-2025-roku/> (дата звернення: 25.04.2024).

40. Чи є робота в Україні в умовах війни? URL: <https://grc.ua> (дата звернення: 11.04.2024).

41. Як соціальні проєкти розвивають громади та сприяють інтеграції внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16001> (дата звернення: 20.04.2024)

42. Bellinger, A., & Ford, D. The Strengths Approach in Practice: How It Changes Lives. *Policy Press*, 2022. 34 с.

43. Brun, C., & Rapp, R. C. Strengths-based case management: Individuals' perspectives on strengths and the case manager relationship. *Social work*, 2001. С. 278–288.

44. Delanty G. Community. London and New York : *Routledge*, 2003. C. 65–66.
45. Global definition of social work/ International Federation of Social Work, 2014. URL: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work> (дата звернення 23.04.2024).
46. Gray, M. & van Rooyen, C. The strengths perspective in social work: Lessons from practice. *Social Work/ Maatskaplike Werk*, 2002. C.193–201.
47. Hammond, W. Principles of strength-based practice. *Resiliency initiatives*, 2010. C.1–7.
48. Hollinrake, S. Theoretical perspectives for relationship-based practice with adults. *Relationship-based social work with adults*. Northwich: Critical Publishing, 2019. C.7–25.
49. Levitt, J Developing a model of disability that focuses on the actions of disabled people. *Disability & Society*, 2017. C.735–747.
50. Macias, C., Farley, O. W., Jackson, R., & Kinney, R. Case management in the context of capitation financing: An evaluation of the strengths model. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research*, 1997. C.535–543.
51. Maglajlic R. A. Organisation and delivery of social services in extreme events: Lessons from socialwork research on natural disasters. *International Social Work*. 2019. C. 1146–1158
52. Matthews-Trigg, N., Citrin, D., Halliday, S., Acharya, B., Maru, S., Bezruchka, S., & Maru, D. (2019). Understanding perceptions of global healthcare experiences on provider values and practices in the USA: a qualitative study among global health physicians and program directors. *BMJ open*, 2019. 8 c. <https://bmjopen.bmj.com/content/9/4/e026020.abstract>
53. Nikolajchuk M. «The constituent elements of the mechanism of regulation of migration processes of the rural population», *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, no. 37, pp. 2005. C.105 – 112.

54. Oliver, C. Making strengths-based practice work in child protection: frontline perspectives. Dissertation. The University of British Columbia, 2014. 354 с. URL: <http://hdl.handle.net/2429/46176> (дата звернення 16.04.2024).
55. Rapp, C, Saleebey, D. & Sullivan, P.W. The future of strengths-based social work practice. In: Saleebey, D., ed. *The strengths perspective in social work practice*, (4th Ed) Boston: Pearson Education, 2008. 45 с.
56. Rapp, C.A. & Sullivan, W. P. (2014). The strengths model: Birth to toddlerhood. *Advances in Social Work*, 15(1). С.129–142.
57. Rashid, T., & McGrath, R. (2020). Strengths-based actions to enhance wellbeing in the time of COVID-19. *International Journal of Wellbeing*, 10(4). С.43.
58. Ryerson, N. C. (2020). Behavioral and psychological correlates of well-being during COVID-19. *Psychological reports*. URL: <https://doi.org/10.1177/0033294120978160> (дата звернення 14.05.2024).
59. Semigina, T. & Tymoshenko N. (2016). «I feel alive!»: developing an empowering intervention for HIV-positive women in Ukraine. *Social Dialogue*, 14. С. 28–31.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Контент-аналіз нормативно-правових актів для роботи з вимушено
внутрішньо переміщеними особами**

№	Назва документу	Трактування
1	«План» вирішення проблем соціального захисту та задоволення першочергових потреб громадян України, переміщених в країні [10].	Надання базових речей для життя, а саме: їжа, одяг та тимчасове житло для внутрішніх переміщених осіб
2	«План» працевлаштування внутрішньо переміщених осіб [34].	Надання роботи для внутрішніх переміщених осіб в залежності від місця проживання.
3	Лист Міністерства соціальної політики України до міністерств (у переліку), Донецької та Луганської обласних державних адміністрацій від 07 серпня 2014 року N7302/3/14-14/13 «Про збереження робочих місць за працівниками, виїзд з району проведення антитерористичної операції або таких районів» [21].	Збереження робочого місця на територіях де ведуться бойові дії та евакуація працівників організації.
4	Інформація для тимчасово переміщених осіб з території проведення АТО та окупованої території АР Крим про порядок та порядок реєстрації прав на нерухоме майно [16].	Збереження прав на нерухоме майно на території АР Крим та на територіях проведення АТО.
5	Інформація про взяття на облік	Надання прав та

	жителів Донбасу, переселенців із зони АТО, у місцях відселення, повернення документів (у разі їх втрати), державну реєстрацію фізичної особи-підприємця [15].	можливостей відновленню документів. Відновленню документів для підприємців.
6	Відомості про оформлення та відновлення паспорта громадянина України, закордонного паспорта та інші послуги вимушено внутрішньо переміщеним особам із району проведення антитерористичної операції [4].	Надання послуг по документації на будь-якій території України для вимушено внутрішньо переміщених осіб.
8	Тимчасовий режим переміщення студентів, докторантів вищих навчальних закладів і наукових установ на тимчасово окуповану територію України [38].	Здійснення евакуації студентів, докторантів вищих навчальних закладів і наукових установ на будь-яку безпечну територію України.
9	Інформація щодо соціального забезпечення громадян України, які виїжджають з тимчасово окупованої території та території проведення антитерористичної операції [28].	Надання соціального захисту для вимушено внутрішньо переміщених осіб, а саме: гуманітарна допомога, тимчасове житло, освіта та праця.
10	Тимчасова матеріальна допомога постраждалим і переселенцям: шляхи її надання [28].	Надання матеріальної допомоги.
11	Реєстрація переміщених осіб та надання матеріальної допомоги [28].	Здійснення реєстрації та надання статусу вимушено внутрішнім переміщеним

		особам для матеріальної допомоги.
--	--	-----------------------------------

**Контент-аналіз законодавчої бази для роботи з вимушено внутрішніми
переміщеними особами**

№	Назва документу	Трактування
1	- Закон України «Про гарантії прав і свобод громадян, правовий устрій дійсний на тимчасово окупованій території України» [11].	Надання прав, безпеки і свобод громадянам України, які знаходяться на окупованих територіях
2	- Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації прав інших осіб» [11].	Доповнення та змінення деяких законів про забезпечення прав осіб підприємців, студентів, які перебувають на окупованих територіях.
4	- Постанова КМУ від 08.09.2015 № 696 «Затвердження порядку здійснення заходів щодо підтримки зайнятості, повернення коштів, призначених для фінансування цих заходів у разі порушення гарантії працевлаштування внутрішньо переміщеної особи» [17]	Надання роботи та повернення коштів вимушено внутрішнім переміщеним особам, які втратили роботу.
5	- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Тимчасового порядку переміщення студентів, аспірантів вищих навчальних закладів і наукових установ на тимчасово окуповану територію України» [38].	Евакуація та переміщення студентів, докторантів та аспірантів вищих навчальних закладів на безпечні території України.

6	– Наказ Міністерства юстиції України «Про провадження реєстраційної діяльності щодо юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, місто/місце проживання яких є районом проведення антитерористичної операції» [4].	Надання послуг та відновлення підприємницької діяльності для фізичних та юридичних осіб.
7	- Закон України «Про тимчасові заходи на час проведення антитерористичної операції» [13].	Надання прав здійснення захисту, евакуації населення та використання територій України для проведення антитерористичної операції.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Глазкова Єлизавета Борисівна, студентка 4 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «соціальна робота», освітньо-професійна програма «соціальна робота», адреса електронної пошти: glazkovaelizaveta42@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Методи соціальної роботи з соціально тривожними людьми» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 06.05.2024

Підпис _____ ПІБ (студент)

Глазкова Є.Б.

Дата 06.05.2024

Підпис _____ ПІБ (науковий керівник)

Широбокова О.О.